

Школьницы из Витербо \ Школярки з Вітербо

Простори публікують експериментальний двомовний переклад п'єси класика сучасної німецької літератури Гюнтера Айха «Школярки з Вітербо» з [передмовою Марка Белорусця](#). Переклад радіоп'єси став результатом концептуальної роботи перекладацьких майстерень, його здійснено російською та українською мовами за участю перекладачів Марка Белорусця, Нелі Ваховської, Тетяни Баскакової. Ми сподіваємося, що ця публікація стане початком серії текстів, присвячених можливостям багатомовності.

Радиопьеса \ Радіоп'єса

Голоса \ Голоси:

Гольдшмидт \ Гольдшмідт
Боттари\ Ботарі
Жиральди \ Жіральді
Эмилио\ Еміліо
Габриэла \ Габріела
Фрау Винтер \ Фрау Вінтер
Анджелика Боттари \ Анджеліка Ботарі
Антония\ Антонія
Луция \ Луція
Лена \ Лена
Мария \ Марія
Бьянка \ Б'янка

Первая сцена

Габриэла. Вставай! Вставай!

Гольдшмидт (*просыпаясь*) Что Габриэла?

Габриэла (*шёпотом*) Шаги на лестнице!

Гольдшмидт. Шаги?

(*Оба прислушиваются.*)

Гольдшмидт. Ничего страшного. Какие-то люди ходят вверх и вниз. Мы ни при чем.

Габриэла. Я так и подумала.

Гольдшмидт. Меня, однако, разбудила.

Габриэла. Лучше не спать. Это твои, дед, слова.

Гольдшмидт. Да, лучше.

Габриэла. Я никогда не сплю. А мне ведь нужен сон, правда? В мои семнадцать.

Гольдшмидт. В твоём возрасте полезно много спать.

Габриэла. А в твоём, дед?

Гольдшмидт. Нужно совсем немного сна.

Габриэла. Какие мудрые мысли!

Гольдшмидт. Что ты хочешь этим сказать?

Габриэла. Опыт уборки прошлогоднего снега. Ежедневная чушь, которую я должна выслушивать.

Гольдшмидт. Ну, не так уж это ужасно, Габриэла.

Габриэла. Картошку надо брать вилкой, а в семьдесят спят мало. Признайся, мой мудрый

дед, что спишь ты с удовольствием. Можно даже сказать, с жадностью.

Гольдшмидт. Я рад, что ты меня разбудила

Габриэла. Не хотела, чтобы мне одной было страшно.

Гольдшмидт. Когда я открыл глаза, мне почудилось на миг, будто я где-то в другом месте.

Габриэла. Полосатые обои ты не мог не узнать.

Гольдшмидт. Они мне незнакомы.

Габриэла: 365 полос, я сосчитала. Дурацкое совпадение, да?

Гольдшмидт. Вероятно.

Габриэла: Или?

Гольдшмидт: Или что?

Габриэла. Столько полос, сколько дней в году.

Гольдшмидт. Теперь я понял. Как ты сказала, дурацкое совпадение.

Габриэла. Я в это не верю. Что в году 365 дней – такая же точно ерунда, как и всё, что вы мне рассказываете, ты и фрау Винтер. В году – 365 полос.

Гольдшмидт (*вдыхая*) Конечно, конечно. Монотонность нашего добровольного заточения...

Габриэла. А ты бы, дед, хоть возразил!

Гольдшмидт. Ох, Габриэла!

Габриэла (*передразнивая его*) Ох, Габриэла!

Гольдшмидт. Когда я проснулся...

Габриэла. Ты находился где-то в другом месте. Это я уже слышала. Наверное там, где мы в действительности.

Гольдшмидт. В действительности мы, к сожалению, здесь, в Берлине, на Принцрегентштрассе.

Габриэла. Октябрь 1943-го. Всё неправда.

Гольдшмидт. Что именно?

Габриэла. Адрес, дата, полосы на обоях. Я этому не верю.

Гольдшмидт. На миг я почувствовал то же, что и ты.

Габриэла. Когда проснулся. А я никогда не верила. Всё здесь какое-то ненастоящее. Когда я гляжу в окно, мне кажется, идет дождь. Серая стена соседнего дома, ты говоришь. Разве это объяснение?

Гольдшмидт. А что я должен сказать?

Габриэла. Скажи наконец, что это дурной сон! Семидесятилетний мужчина и его внучка прячутся три года в квартире порядочнейшей домовладелицы и не смеют выйти на улицу – скажи же наконец, что все эти тайны старой девы – слишком неудачная выдумка, чтобы хоть на секунду быть правдой!

Гольдшмидт. Ох, Габриэла!

Габриэла (*всхлипывая*) Я больше не выдержу

(*Берет себя в руки*) Ты проснулся – и что?

Гольдшмидт. Я тебя не узнал. Решил, что ты девушка по имени Антония.

Габриэла. Антония?

Гольдшмидт. А сам я –

Габриэла. Неужели нельзя, чтобы меня звали Антонией? Чтобы всё по-другому, чтобы другие

обои и без фрау Винтер? И чтобы была совсем другая жизнь?

Гольдшмидт. Я был учителем. Я даже помню свое имя: Пьетро Боттари.

Габриэла. Пьетро?

Гольдшмидт. Боттари. Мы все были из Витербо.

Габриэла. Эта действительность такая же прекрасная, как имена, которые ты называешь.

Гольдшмидт. Школьницы из женской школы. Мы поехали в Рим, а могли бы и в Неаполь.

Габриэла. Послушай, дед, давай проснемся в Неаполе или Риме.

Гольдшмидт. Ну да, Неаполь или Рим. Мы были в катакомбах и не сумели найти выход.

Габриэла (*задумчиво*) Откуда же мне всё это известно?

Гольдшмидт. Могу тебе сообщить.

Габриэла. Это действительность, да?

Гольдшмидт. Иллюстрированный журнал, детка. Старый номер из тех, что дала нам фрау Винтер. Репортаж о катакомбах, помнишь?

Габриэла (*чуть не плача*) Не хочу ничего помнить.

Гольдшмидт. В нем шла речь о школьном классе, который заблудился в подземных ходах. Думаешь, это лучше, чем находиться здесь?

Габриэла. Да, лучше.

Гольдшмидт. Ну разумеется.

Габриэла. Боже, воспоминания из журнала! И только?

Гольдшмидт. Нет, не только. Потому что одновременно мы были из Берлина, из этого дома, из этой квартиры.

Габриэла (*со злостью*) У тебя слишком разыгралась фантазия! Как поднимают настроение твои рассказы!

Гольдшмидт. В семнадцать лет я ещё воздерживался от иронии.

Габриэла. С чего бы это? Себя не сделаешь глупее, чем ты есть. Неужели ты не понимаешь, что я хочу забыть о нас, хотя бы на мгновение?

Гольдшмидт. Я понимаю.

Габриэла. Но?

Гольдшмидт. Разве я сказал: но?

Габриэла. У тебя оно было на уме.

Гольдшмидт (*помедлив*) На сны больше нет времени, Габриэла.

Габриэла. В семнадцать нет времени на сны?

Гольдшмидт. Этот сон показался мне последним. Больше снов, пожалуй, не будет.

Габриэла (*с решимостью в голосе*) Рассказывай!

Гольдшмидт. Таков привкус этого сна. Он остался на языке как заключительное слово. Но рассказывать особенно нечего.

Габриэла. А катакомбы и Берлин?

Гольдшмидт. Мы покинули Берлин и приближались к границе.

Габриэла. Не хотелось бы снова обижать твою фантазию, но она откапывает старые журналы и селится в убогих квартирах. А сейчас...

Гольдшмидт. Ничего лучшего ей опять-таки не вообразить – лишь Зигфрида Израэля Хиршфельда и Эдит Сару Хиршфельд.

Габриэла. Хиршфельды приснились. Откуда же возьмется приятный привкус во рту.

Гольдшмидт. Мы добрались до границы.

Габриэла. Мы?

Гольдшмидт. И написали открытку девушке по имени Габриэла.

Габриэла. Габриэле Саре Гольдшмидт.

Гольдшмидт. И её деду, что всё прошло хорошо.

Габриэла. Та самая открытка от Хиршфельдов, о которой мы договорились. Она, впрочем, должна бы уже прийти. Она, может быть, уже в сумочке у фрау Винтер.

Гольдшмидт. Но после...

Габриэла. Говори, говори, мой изобретательный пращур! Ставь свое воображение с ног на голову, позволь ему разные кульбиты, дай пройтись колесом! Начнешь со вчерашней сводки вермахта или с хлебных карточек фрау Винтер? Чего ж ты тянешь?

Гольдшмидт. После что-то произошло. Теперь уже не помню, что именно.

Габриэла. Ты во сне кричал.

Гольдшмидт. Думаю, нас искали в катакомбах.

Габриэла. Или в Берлине? Или на границе?

Гольдшмидт. Нас нашли. Непонятно: хорошо или не очень, что нашли.

Габриэла. Но ты кричал.

Гольдшмидт. Должно быть, дело приняло плохой оборот.

Габриэла. Когда находят – что может быть хуже?

Гольдшмидт. Как это было? Не могу вспомнить. Только горький привкус остался во рту.

(Издали слышится бой часов.)

Габриэла. Пять, шесть.

Гольдшмидт. Темнеет.

Габриэла. Ты так говоришь, потому что пробило шесть. Разве есть здесь что-нибудь, кроме темноты? В лучшем случае – её оттенки. Тебе их не различить.

Гольдшмидт. Возможно.

Габриэла. Ты же ко всему равнодушен. Ни чувств, ни потребностей не испытываешь. Я вот, например, голодна.

Гольдшмидт. Скоро придет фрау Винтер.

Габриэла. Потому что уже шесть.

Гольдшмидт. Я редко ощущаю голод – тут даже есть свои преимущества.

Габриэла. Роберт Израэль Гольдшмидт! Дед!

Гольдшмидт. Чего тебе?

Габриэла. Я ненавижу тебя за то, что ты редко ощущаешь голод.

Гольдшмидт. Знаю.

Габриэла. Ничего ты не знаешь! Ведь это неправда.

Гольдшмидт. Иногда, наверное, правда. Порой я этого боюсь: взаперти становишься злым.

Габриэла. Знать бы мне, что у меня хватит времени стать злой! Тогда бы я, точно, злой не стала. Ну... может, чуть-чуть. Представляешь себе, дед, такую добродетельность, когда полстолетия впереди!

Гольдшмидт. Да, моя девочка.

Габриэла. Я опушу затемнение.

Гольдшмидт. Было бы неплохо.

Габриэла. Это не неплохо, а совершенно бессмысленно. К тому же я заметила, что заранее оповещаю обо всём, собираюсь сделать. Думаю, если бы встретилась с самой собой – нашла бы себя, точно, несносной.

Гольдшмидт. Так с каждым бывает.

Габриэла. Ох, эти житейские мудрости! Берешь какую-то глупость, обобщаешь – и ты уже мудрец. Все хорошо, что хорошо кончается. Кто это сказал? Наверное, повешенный.

(Сирены. Воздушная тревога.)

Гольдшмидт. Это третья тревога сегодня.

Габриэла. Всех хороших вещей – по три. Хвали день вечером. Всё подходит. Особенно нам, раз мы днем спим, а ночью бодрствуем. Да и утро вечера мудренее. К вечеру работа и лентяя боится... Пойду посмотрю, достаточно ли в ведрах воды.

Гольдшмидт. На Фрау Винтер можно положиться.

Габриэла. На самом деле это не имеет значения. Однако я всё же посматриваю. Это задает нашей жизни какой-то ритм и поддерживает порядок.

Гольдшмидт. Иди и не болтай слишком много.

Габриэла. Я тебе надоела наконец-то? Вот ещё слова старика Гете впридачу: Что сокращает времени течение? Труд и движение! Тот же примерно уровень фантазии, что и у тебя. Он понятия не имеет, как много ещё есть возможностей сократить время. Я уйду. Но не надейся: я вернусь через минуту.

(Почти неслышно уходит. Дверь тихо скрипнула.)

Гольдшмидт. Побывать пару секунд одному. Поразмыслить, скажем, стоит ли надевать галстук.

Нужно ли быть при галстукке, когда заберут? Наверняка нужно, галстук имеет значение.

Очень многое наверняка зависит от его наличия. Или отсутствия. Именно об этом необходимо спешно и в одиночку поразмыслить, потому что всё произойдет сегодня.

Сегодня – не какой-нибудь день между вчера и завтра, сегодня – мыс Финистерре, самый край земли, обрывистый выступ утеса. Это привкус соли на губах, долетевший из морской глубины. Заключительный привкус, другого, как известно, не будет.

(Габриэла возвращается.)

Габриэла. С ведрами – порядок.

Гольдшмидт. А всё прочее как?

Габриэла. Похоже, что только с ведрами в мире порядок.

Гольдшмидт. Я так масштабно вопрос не ставил. В доме тревожно?

Габриэла. Да не особенно.

(Звонок в дверь.)

Если не считать каких-то гостей.

Гольдшмидт *(шёпотом)* Это швейцар или дежурный из ПВО.

Габриэла. Швейцар. Знаю я, как он звонит. Ему недостает Фрау Винтер.

Гольдшмидт. Хватился бы он её, если бы налёт был не таким сильным?

Габриэла. Зря я не включила радио.

Гольдшмидт. Упаси тебя Бог, Габриэла.

Габриэла. Ну да, правила игры мне известны. Делать маленькие ставки, чтобы много не проиграть.

Гольдшмидт. Слышишь? Он уже уходит.

Габриэла. Знаешь, при каждом звонке меня так и тянет открыть. Мне дед, правда, хочется самой видеть и быть увиденной! Раз и навсегда!

Гольдшмидт. Ты ведь понимаешь, к чему это приведет.

Габриэла. С жизнью надо обходиться бережливо. Кто за пфеннингом не наклонится, тому и талер не пригодится... Подозреваю, что даже пфенниги теперь не настоящие, не говоря уж о талерах.

Гольдшмидт. В мире есть не только фальшивомонетки.

Габриэла. А что ещё?

Гольдшмидт. Ты всё это не всерьез говоришь.

Габриэла. К своим желаниям я отношусь всерьёз.

Гольдшмидт. Повремени пока с желаниями, Габриэла.

Габриэла. Повременить, пока они засохнут. Чтобы составить из них гербарий и, преклонив колени, предъявить Господу Богу. Гляди, какой я была добродетельной, какой бережливой. *(Уже в конце последней реплики слышны рев моторов, очереди зениток, отдаленный грохот разрывов.)*

Гольдшмидт. Фугасными бомбят.

Габриэла. Фрау Хиршфельд сказала, что ещё один налёт, пережитый в этой квартире, – и она сойдет с ума. Мило попрощалась с нами – ничего не скажешь.

Гольдшмидт. Я уже тебе говорил...

Габриэла. Мы тоже не можем спуститься в подвал.

Гольдшмидт. Фрау Хиршфельд очень нервная.

Габриэла. Не следует быть нервной, если хочешь нелегально пробраться в Швейцарию.

Гольдшмидт. Теперь они уже по ту сторону.

Габриэла. Я тоже была бы не прочь спятить.

Гольдшмидт. С прошлой ночи.

Габриэла. Ну а мы! Мне всего семнадцать. Я ещё не жила совсем.

Гольдшмидт. Очутиться в Швейцарии. В Шафхаузене. А может, уже в Цюрихе.

Габриэла. Разве ты не видел во сне, что их нашли?

Гольдшмидт. Девушек из Витербо.

Габриэла. Школьный класс, да? Этим девушкам, наверно, столько же лет, сколько мне. По вечерам в Витербо они прогуливались, взявшись за руки. Вдвоем, втроем.

Гольдшмидт. На прошлой неделе в городском театре на гастролях был молодой тенор.

Габриэла *(удивленно)* Что?

Гольдшмидт. Представь, они говорят о нем и хихикают. Это вечер перед поездкой в Рим. Театральная площадь, тёплый вечер.

Габриэла. Дед, неужели ты все это придумал?

Гольдшмидт. Всему можно научиться.

Габриэла. Просто чудо.

(Самолеты теперь приближаются.)

Гольдшмидт. Я вспомнил про галстук и тут же подумал об этом теноре.

Габриэла (*смеётся*)

Гольдшмидт. Знаешь, у меня есть галстук в синюю и красную полоску.

Габриэла. Очень симпатичный.

Гольдшмидт. Никак не могу сообразить, стоит ли его надеть.

Габриэла (*смеясь*) А почему бы и нет?

Гольдшмидт. Ты, значит, так считаешь? Когда я был Пьетро Боттари, я тоже носил галстук.

Габриэла. Неужели?

Гольдшмидт. Ситуация у них не очень заманчивая. Ты представляешь, как эти девушки себя чувствуют?

Габриэла. Так же, как и мы. Или даже чуть лучше. На них ведь не падают бомбы.

Гольдшмидт. Не прислушивайся. Думай о катакомбах и о девушках из Витербо.

Габриэла (*задумчиво*) Могу их себе очень ясно представить. Для поездки они надели свои самые красивые платья. Многие в розовом, или в голубом, или в желтом, а одна – даже в белом. Красивые платья с воротничками, с поясками, и к ним бусы. Больше уже никто ими не восхищается.

(Внезапно грохот налёта обрывается.)

Друга сцена

(У катакомбах)

Ботарі. Побережімо свічку. Задуй її, Б'янку!

Б'янка. Її не вистачить, допоки нас знайдуть?

Ботарі. Звісно, вистачить.

Б'янка. Я задую.

Марія. Нас уже шукають.

Лена. Але ж мине трохи часу, поки знайдуть. А як не встигнемо на останній потяг?

Марія. Що скажуть наші батьки?

Луція. Що ми приїдемо завтра вранці. Смішок. Як на мене, цікаво.

Б'янка. А мені ні. Страшно.

Ботарі. Страшно? Дурниці!

Луція. От бачиш!

Ботарі. Але я хочу зрозуміти, як це сталося. Я був останній. Котра з вас ішла у першому ряду?

Марія. Хіба не ти, Луціє?

Луція. Я була третя чи четверта.

Ботарі. Хто йшов перед тобою?

Луція. То одна, то інша.

Ботарі. Як ми могли загубити людей перед собою разом із панотцем?

(Мовчання.)

Котра була попереду, коли ми це помітили?

Луція. Гадаю, ми на якусь мить зупинилися й стояли гуртом.

Ботарі. Чому ви зупинилися?

Лена. Бо раптом більше нікого попереду не було.

Ботарі. Тобто жодна не була першою?

Б'янка. Тепер важко сказати.

Ботарі. Якщо тепер важко сказати, значить, усе на мені.

Б'янка. Ви в жодному разі не винний, пане Ботарі. Ви ж були останнім.

Ботарі. Ваших батьків не цікавитиме, був я першим чи останнім.

Луція. Я скажу батькам, що то не ваша провина.

Б'янка. Я також.

Марія. Ми всі. Розраховуйте на нас, пане Ботарі.

Ботарі. Катакомби були моєю ідеєю. Мені цього не забудуть.

Антонія. Чому ми про це говоримо? Що такого трапилося? Ми заблукали і повернемося додому на кілька годин пізніше. Ото й усе.

Лена. Антонія має рацію.

Марія. Котра зараз?

Ботарі. За чверть сьома.

Марія. Тоді нас скоро знайдуть. О восьмій відходить останній потяг.

Лена. Тихо! Здається, я чую крики!

(Тиша. Наступні репліки – дуже тихо.)

Луція. Антоніє?

Антонія. Луціє?

Луція. Хочу тобі щось сказати.

Антонія. Що?

Луція. То була я.

Антонія. Що – ти?

Луція. Я була першою. І навмисне звернула в інший прохід, цього ніхто не помітив. Гадаєш, це погано?

Антонія. Ні. Але чому ти звернула?

Луція. Не знаю. Було нудно. Така нудьга, все це життя. Розумієш?

Антонія. Розумію.

Луція. А тепер мені страшно.

Антонія. Дурниця.

Луція. А якщо нас не знайдуть?

Антонія. Та звісно знайдуть.

(Далі знову голосно.)

Ботарі. Хто це шёпотомоче? Помовчте!

Лена. Котра зараз, пане Ботарі?

Ботарі *(коротко затнувшись)* А чи до того не була за чверть сьома?

Лена. Ваш годинник зупинився?

Ботарі. Хтось знає, котра година?

(Тиша)

Лена. Ні, гадаю, ніхто.

Б'янка. Може, й до того було пізніше?

Марія. Тоді ми не встигнемо на потяг.

Ботарі. Залишимося на вокзалі. Це не найгірше.

Лена. Або тут.

Антонія. Це також не найгірше.

Луція. Може, краще таки рухатися вперед?

Антонія. Залиш це панові Ботарі!

Марія (*раптом ридає*)

Ботарі. Та що таке? Чого це?

Б'янка. Чого ти, Маріє?

Лена хихоче: Зголодніла.

Марія. Я не голодна.

Ботарі. Що ж тоді?

Марія. А як нас не знайдуть?

Ботарі. Не кажіть дурні!

Антонія. Давайте поїмо! І ляжемо спати.

Б'янка. Лягати? Я не можу в бруд, у мене святкова сукня.

Лена. То стій. Ми всі забруднимися тут унизу.

Б'янка. Шкода сукні, мені її дали тільки у Рим. Лягти? Тут мокро й холодно, протяг. Чи ж зі стін не крапає?

Ботарі. Вигадки.

Луція. Поспіваймо.

Б'янка. Співати?

Лена. Щоб зовсім нічого не почути?

Луція. Щоб вам не зіпсувався настрій. Ми всі задоволені, хіба ж ні?

Антонія (*коли ніхто не відповідає*) Так.

Ботарі. Зрештою, це пригода. Вам зазвичай аж кортить пригод! Подумайте, що розповідатимете вдома, батькам, братам і сестрам. Раптом ви станете найцікавішими дівчатками Вітербо. Чи ж цього мало? Ви потрапите в газету.

Марія. Отже, все настільки погано.

Ботарі. Пригоди завжди незатишні.

Лена (*до себе*) Бувають дуже навіть затишні.

(*Одна хихоче.*)

Ботарі. Чого смієтеся?

Б'янка. Лена каже, бувають і дуже затишні пригоди.

Лена (*швидко*) Але ця до них не належить. Я сиджу тут на чомусь жорсткому.

Луція. Мої батьки зараз на станції, зустрічають мене.

Марія. Мої також!

Луція. А потім вирішать, що ми приїдемо останнім потягом.

Антонія. Останній прибуває у Вітербо близько опівночі. Всі батьки чекатимуть на вокзалі.

Луція. Вони ще не знають, що ми не приїдемо й на останньому.

Ботарі. Тихо мені!

Луція. Так. І чого я про це завела?

Ботарі. Я погукаю. Це точно не завадить. *(Кричить)* Агов! Агов! Агов!

(Крики розсіюються. Пауза.)

Третья сцена

(Сигнал «Отбой воздушной тревоги».)

Габриэла *(сразу после сигнала)* Ну вот.

Гольдшмит. Отбой?

Габриэла. Всё имеет конец, только...

Гольдшмит. Перестань!

Габриэла. А может, тебе больше нравится: чего не случилось – может случиться.

Гольдшмит. У меня, Габриэла, есть ужасная надежда...

Габриэла. Ты меня перещёголял.

Гольдшмит. Что мне вообще не придется думать о галстукке.

Габриэла. Твоя шутка мне непонятна.

Гольдшмит. Она к тому же глупа.

Габриэла. В том-то и дело.

Гольдшмит. Дело в том, что у меня не сходит с языка этот скверный привкус.

Габриэла. Твои сны из-за голода. Где же фрау Винтер?

Гольдшмит. Её задержала тревога.

Габриэла. Она могла бы ещё до тревоги прийти. Зачем тогда часы, которые бьют шесть? Ни крошки хлеба в хлебнице. Подозреваю, что она нарочно замешкалась.

Гольдшмит. Она всё для нас делает.

Габриэла. До сих пор мы за это платили.

Гольдшмит. Платили? А риск, которому она себя подвергает? Как ты его оценишь?

Габриэла: Когда говорят такое, остается лишь закатить глаза и пасть на колени. Вот за это я её ненавижу, и не одну только фрау Винтер.

Гольдшмит. Твоего деда тоже.

Габриэла. Всех.

Гольдшмит. Ненавидеть всегда было удобней всего.

Габриэла. Особенно я ненавижу себя.

Гольдшмит. Патетично, словно тебе столько лет, сколько на самом деле.

Габриэла *(забавляясь)* А как у меня насчет глупостей?

Гольдшмит. Так, будто ты только что научилась говорить.

Габриэла. При этом, по моему ощущению, мне семьдесят. Да что я говорю?

Сто семьдесят! Ах, дед, милый дед, ты прав!

Гольдшмит. В чем?

Габриэла. Мы с тобой оба почти одного возраста. Разница в пятьдесят лет несущественна, здесь каждый день засчитывается за год...

Гольдшмит. Слишком мало.

Габриэл. А ещё прежние годы? Когда они отца убили, когда мать забрали? Тетю Эстер ещё нужно прибавить и незнакомого молодого человека из соседней квартиры, который звал на помощь. Вместе наберется на пару столетий. Присмотрись ко мне: я древняя старуха с лохматыми космами.

Гольдшмидт. А как у тебя с желаниями?

Габриэла. Я не прочь превратиться в семнадцатилетнюю. Но чего бы я себе тогда пожелала? Слишком всё неопределенно.

Гольдшмидт. Может, прогуляться ночью по парку?

Габриэла (*серьезно*) И чтобы рядом шел кто-то, кто меня любит. Но меня никто не любит.

Гольдшмидт. Ты преувеличиваешь.

Габриэла. Я – уродливая?

Гольдшмидт. Нет.

Габриэла. Но и не особенно симпатичная, а жаль! Я бы хотела быть первой красавицей. Чтобы в опере все наводили на мою ложу бинокли. А на улице смотрели мне вслед и шёпотомтали: «Та самая Гольдшмидт».

Гольдшмидт. Да, Габриэла Сара.

Габриэла. Ты находишь это имя не слишком привлекательным? Ничего, моя красота его преобразит. Оно зазвучит совершенно по-новому: Гольд-шмидт. А кроме того...

Гольдшмидт. Тише!

Габриэла. Шаги на лестнице?

Гольдшмидт (*шёпотом*) Это может быть фрау Винтер.

(*Они прислушиваются. Дверь в квартиру открывается. Шаги в коридоре.*)

Габриэла. А вдруг она принесла рыбу. Треска бы меня утешила.

(*Шаги останавливаются перед дверью комнаты. Дверная ручка медленно поворачивается, дверь открывается.*)

Фрау Винтер. Ага – вы здесь.

Гольдшмидт (*усмехаясь*) Вас это как будто удивляет.

Фрау Винтер. Нет, я просто так сказала. Люди говорят много бессмыслицы.

Габриэла. Мы с радостью были бы где-нибудь в другом месте.

Гольдшмидт. Пожалуйста, не поймите Габриэлу превратно.

Габриэла. Вовсе не это имелось в виду, мы очень вам благодарны и всё такое.

Фрау Винтер (*приветливо*) Короче говоря, ничего особенного не случилось.

Габриэла. Только три налёта, и два раза звонили в дверь. Мы же друг друга понимаем.

Гольдшмидт. А у вас как, фрау Винтер?

Фрау Винтер. У меня?

Гольдшмидт. Что-нибудь особенное?

Фрау Винтер. Да нет.

Гольдшмидт. У вас какой-то растерянный вид.

Габриэла. У нас, наверное, тоже. Всё-таки только что был налёт.

Фрау Винтер. В основном на Лихтерфельде, с южной стороны.

Габриэла. Отсюда далеко.

Гольдшмидт. Для многих – довольно близко.

Габриэла. Какие слова, они трогают, и остается лишь растроганно замолчать. Гопля, дед, наша очередь ещё придет!

Фрау Винтер. Я сейчас приготовлю ужин.

Габриэла. Я пока поищу подходящие поговорки.

Гольдшмидт. Лучше помоги фрау Винтер!

Габриэла: Ты же знаешь, она этого не хочет. Слишком близко от квартирной двери.

Фрау Винтер. Будет треска.

Габриэла. Ну? Что ты скажешь теперь, дед? Мои предчувствия получше твоих.

Гольдшмидт. Вкуснее.

Фрау Винтер (*выходя из комнаты*) Вот! Открытка от Хиршфельдов.

Габриэла. Дед, дай её мне.

Гольдшмидт (*читает вслух*) «Рихард и Клара шлют с дороги сердечный привет. У нас всё в порядке».

Габриэла (*смеется*) Рихард и Клара.

Гольдшмидт. Как мы и договорились.

Габриэла. А вдобавок ещё маленький симпатичный вид! О нём мы не договаривались. Удача одна не ходит.

Гольдшмидт. Дай взглянуть.

Габриэла. «Зинген, вид на скалу Хоэнтвиль».

Гольдшмидт. До Зингена они добрались.

Габриэла. Тебе известен такой город – Зинген? Название какое-то неправдоподобное. И Хоэнтвиль, с этими «т» и «в». Так не бывает.

Гольдшмидт. Однако им уже пора быть по ту сторону.

Габриэла. Узнать бы это наверняка! Послушай, дед, сегодня я целый день думала, что если придет открытка, это будет для нас знаком. Знаком того, что мы всё превозможем.

Гольдшмидт. Ну да.

Габриэла. Или ты, дед, так не считаешь?

Гольдшмидт. Почему фрау Винтер не рада открытке?

Габриэла. А она не рада?

Гольдшмидт. Мне так показалось. Она нам дала её, уже выходя из комнаты. И ни слова от себя не прибавила.

Габриэла. Она, наверно, хотела бы, чтобы и мы оказались в Швейцарии.

Гольдшмидт. Ну конечно, она – добрая душа.

Габриэла. Поскольку Швейцария у чёрта на рогах. Я не могу упрекать в этом её добрую душу.

Гольдшмидт. Габриэла, ты опять начинаешь?

Габриэла. Разве не всё равно, рада фрау Винтер или нет? Мы-то рады. Всё идет отлично.

Школьниц из Витербо нашли.

Гольдшмидт. Их не нашли.

Габриэла. Что?

Гольдшмидт. Они больше не увидели света.

Габриэла (*немного помедлив*) Я не верю, что в катакомбах можно заблудиться. Это выдумка для читателей иллюстрированных журналов. Нет, дед, у них всё закончится хорошо, как и у

нас.

Гольдшмидт. У нас?

Габриэла. Сегодня – первоклассный счастливый день.

Гольдшмидт. Главным образом из-за трески.

Габриэла. Не издевайся!

Гольдшмидт. Потом – из-за открытки, которой не рада фрау Винтер.

Габриэла. А я рада – ведь я сказала. И уверена, что смогу спасти школьников из Витербо.

Сегодня я чувствую себя наделенной правом на это и властью.

Гольдшмит. Так употреби свою власть, Габриэла! Стало быть, школьников ищут?

Габриэла. Их ищут.

Гольдшмидт. Один из монахов...

Габриэла. Нет, эта история должна иметь конец получше.

Гольдшмидт. Ещё лучше?

Габриэла. Точнее: такой, чтобы хотелось плакать.

Гольдшмидт (со смехом) Ни монахов, ни пожарников, ни полицейских?

Габриэла. Ни в коем случае. Профессионалам их не спасти.

Гольдшмидт. На это способна только любовь, не правда ли?

Габриэла. Да, любовь.

Гольдшмидт. Любовь их отыщет.

Габриэла. Я это утверждаю.

Гольдшмидт. Даже если никто их не найдет.

Габриэла. Что ты имеешь в виду?

Гольдшмидт. У любви нет ни веревок, ни фонарей, она никого не может вытащить из-под земли. Она бессильна.

Габриэла. Нет, не бессильна. Я одарю её силой.

Гольдшмидт. Одари её удачей.

Габриэла. Удача не бывает случайной – так меня учили. А теперь слушай!

Четверта сцена

(У катакомбах)

Луція. Антоніє, ти спиш?

Антонія. Ти також ні, Луціє?

Луція. Стільки думок в голові. Ти про що думаєш?

Антонія. Не знаю. Не знаю, що робити, коли стільки часу. Він мене лякає.

Луція. Мене лякають мої думки.

Антонія. Навіть не знаю, чи вони в мене є.

Луція. Наприклад, я думаю... Ти думаєш про батька, Антоніє?

Антонія. Думаю.

Луція. А про маму?

Антонія. І про маму.

Луція. А про сестер?

Антонія. І про сестер.

Луція. А про кого ще?

Антонія. Про кого ще? (*Через якусь мить, спокійно*) Про Пьетро Ботарі, нашого вчителя.

Луція. Ах!

Антонія. Задоволена?

Луція. А Ботарі? Він про це знає?

Антонія. Звідки? Я сама це оце взнала, коли ти мене запитала.

Луція. Ти про мене доброї думки, Антоніє?

Антонія. Як скажеш.

Луція. Я хотіла б мати тебе за подругу, Антоніє.

Антонія. У нас ще є на це час?

Луція. Хочу говорити з тобою, могли сказати тобі все.

Антонія. То кажи.

Луція. Якщо думаєш про когось більше, ніж про всіх інших –

Антонія. Ну?

Луція. Це кохання?

Антонія. Чи ж я знаю? Краще спитай Маргариту. Вона знає всіх молодих чоловіків Вітербо.

Луція. Саме тому я припускаю, що їй це невідомо.

Антонія. А ми з тобою маємо знати краще?

Луція. Не кепкуй. Скажи, це кохання?

Антонія. Можна припустити.

Луція (*тріумфуючи*) Тоді я кохаю Еміліо Фостіно!

Антонія. Правда?

Луція. Він на тебе не справив враження, чи не так?

Антонія. Я його не знаю.

Луція. Сімнадцять років, помічник у столярній майстерні за кілька будинків від нас. Але я також знаю його лише побіжно.

Антонія. Гарний вік.

Луція. Одного разу з його візка впав комод прямо перед нашими дверима. Я сміялася.

Антонія. Він розсердився?

Луція. Розлютився. Тепер мене це мучить.

Антонія. Про сміх і гнів я чула. Але хто сказав, що все не може початися з перекинутих комодів?

Луція. Гадаєш, Антоніє?

Антонія (*зітхає*)

Луція. Ти не слухаєш?

Антонія (*змучено*) Та слухаю.

Луція. Про що ти думаєш?

Антонія. Я не думаю. Я хочу знати, про що думає Пьетро Ботарі.

Луція. Він спить.

Антонія. Ти певна?

(Невідомо де)

Ботарі. Партія в більярд з паном мером, раз на тиждень, по обіді о п'ятій. Зустрічаєшся, належиш до кола. Це та година, коли Анджеліка перевідує пана Жіральді. Про це відомо й невідомо, залежить від ситуації. Надворі, в запилюженому сонці проходить директор школи. Вітально махає рукою, він майже на порозі. Маріо, кави!

Погода? Пані дружина? Сутінки більярдного залу як репутація. 45 років, учитель, одружений, без дітей. Нічим не примітний ні перед небом, ні на землі. Перестук куль, мало слів, звуки темряви. Я завжди жив у печерах. Партнер накрейдовує кий і сподівається на серію. На дошці множаться числа, суму встановлено. Чого треба – досягнуто: місце в п'їтмі. В більярдних залах, земельних розколинах, катакомбах – вітаю вас, мої печери, останній мій прихистку! Я тут. Примари зникають, стілець, сірник і годинник; нема пустоти, їхне місце заповнює темрява. Коліна підтягнуто до грудей, голова схилилася на камінь – поза для засинання, помірнa ідилія, незручна рівно настільки, що ще дозволяє втіху.

Червоні та білі кулі, фігури, прокладені ними по ярій з'єлені. З ким сьогодні грає пан мер? Маріо, рахунок! Це мить, коли Анджеліка знову вдягає свої черевички. Зошити перевірено, каву випито, більше жодної голови під яскравими лампами. Пропущено мить умерти непоміченим, насамперед без зобов'язань. Ніколи не мав потреби виділятися, а тепер навколо мене дихання, п'ятнадцять дихань. Шурхіт, зітхання, крохмальна білизна чи сон. Чого треба – досягнуто: місце в провині. П'ятнадцять провин, жодна не йде, жодного порожнього місця, яке би заповнила темрява.

Обраний, майстер більярду, із заслугами, але тільки дозволеними, – чому? Я міг завинити за каву, мене поважали однаково. Жив, як зручніше, але хто ні? Завдавши на себе гріхи байдужості та зневіри, хто про них думає? Хіба Анджеліка, її я викреслюю. Вона знає, що всі інші мають чесноти, невідомі мені. А надто, мабуть, Жіральді, колега Жіральді. Він організує для нас рятувальну місію, він прекрасний організатор, цей бевзь, і йому таки вдасться знайти нас. Кельнер відчиняє двері. Протяг, подих твій, Господи, він мене видимає, я його чую. Добрий вечір, пане Ботарі. Мене помітили, це вже присуд. Я розумію, я згоден, приймаю. Але тільки для себе, не для тих, хто при мені.

Стільці перевернуто на стіл, світло загашено – не все так просто, пане мер. Чи якої Ви думки?

(У катакомбах)

Луція. Ляж ближче, Антоніє.

Антонія. Ботарі говорить уві сні.

Луція. Обійми мене!

Антонія. Так краще?

Луція. Ага. Не так страшно. Пам'ятаєш, панотець казав: прах?

Антонія. Пам'ятаю.

Луція. І кістки, перемішані з прахом.

Антонія. Що ж іще він міг сказати?

Луція. Тебе це непокоїть?

Антонія. Екскурсія, а не пророцтво.

Луція. Або і те, й те, перемішане, як кістки з прахом. Ах, Антоніє, мені краще б трава.

Антонія. Трава? Мої бажання обійдуться без луків. Прах то й прах.

Луція. Як тобі добре!

Антонія. Краще, ніж тобі?

Луція. За кілька кроків від нього.

Антонія. Далі, ніж до Вітербо. Відстані змінюються, тобі не здається? Наприклад, твій Еміліо...

Луція. Так?

Антонія. Більш досяжний, віддаль – це випадок. І близько до щастя.

Луція. А близькість Ботарі?

Антонія (*задумливо*) Це фізика з інакшими законами.

Луція. Теоретична фізика, катакомбова?

Антонія (*не зважаючи на неї*) Випадають цілі галузі – вчення про тепло, оптика, о Боже-Боже. Натомість магнетизм, формули меланхолії...

Луція. Можу докинути кілька іксів – придушені зітхання та фраза «Коли повернусь у Вітербо!»

Антонія. Важко застосувати. І з яким знаком?

Луція (*неочікувано*) Антоніє, я пошлю Еміліо звісточку!

Антонія. О, так, Луціє! Нагорі біля входу якраз є поштова скринька.

Луція. До чого вона в нашій науці? Чи ж ти не казала: інакші закони? Емілію! А якщо я щосили думатиму про нього?

Антонія. Що я накоїла.

Луція. Чи ж він не відчує?

Антонія. Певно. Покажеш йому дорогу.

Луція. Чом би й ні?

Антонія. Тричі наліво, тричі направо. Ми хіба не про візерунок для плетіння?

Луція. Аж до нас! Лишається експеримент, прикладна фізика.

Антонія. Спробуй.

Луція. Від нього до мене й від мене до нього думки рухаються, як звукова доріжка.

Антонія. Луціє, ти мене розвеселила!

Луція. Поки він їх чує, він на правильному шляху.

Антонія. Сподіваюся, він усе знає. А якщо тільки почав учитися?

Луція. То наука на дві хвилини.

Антонія. Я так хочу, щоб ти мала рацію. Думай про Емілію. Зітхаючи. А я тим часом думатиму про Ботарі.

Луція. Дурня, я знаю.

Антонія. Дурня чи ні, в нашому становищі майже однаково. У ньому взагалі є щось комічне.

Луція. Я так не вважаю.

Антонія. Як і ніхто там, нагорі. Але ми? Люба моя Луціє, ти не повіриш, якою дурепою я собі здаюся. Мої мрії про Ботарі! Якщо Ботарі – не ім'я, яким я називаю когось іншого.

Луція. Когось іншого?

Антонія. Зацікавилася? Я й сама не знаю, чи існує той інший. А от пані Ботарі існує.

Луція. Кажуть, що пані Ботарі...

Антонія. Чого тільки не скажуть.

(Кімната в будинку Ботарі)

Анджеліка. Ми робимо все, що можемо?

Жіральді. Ти ж бачила, коли була в Римі. Пожежники, поліція, добровольці, пошукові загони. Все організовано так, що краще й не можна.

Анджеліка. Я про нас. Ми все робимо?

Жіральді. А що ми можемо, Анджеліко? Ми заслабкі. У таких випадках слід вдаватися до допомоги громади. Це обов'язок держави перед її громадянами.

Анджеліка. Я кажу тільки про нас.

Жіральді. Мусимо терпіти, Анджеліко.

Анджеліка. Коротше кажучи...

Жіральді. Минуло п'ять днів. Погляньмо на речі, як вони є: застосовано найсучаснішу техніку і кількасот чоловіків. Ти бачила їх, їхні серйозні зосереджені обличчя під шоломами й шапками, їхню волю, рішучість, вони знають, що роблять. Чи ж ти не мала відчуття, що на них можна покластися?

Анджеліка. Додай іще сонце, яке зблискує на їхніх шоломах, і все закінчиться добре. Графіки роботи, розподіл загонів і команд – на них можна покластися. А на нас, Лоренцо?

Жіральді. Дай закінчити: навіть ці великі заходи досі не принесли успіху. Катакомби дуже розгалужені, ніхто не знає їхньої глибини, а ще в них нема харчів.

Анджеліка. Такими перспективами ти мене втішаєш?

Жіральді. Та ні! Кажу лише, що ми самі змогли б зробити набагато менше, взагалі нічого. І в Римі нічого. Їдеш туди –

Анджеліка. І вдаєш, наче щось робиш.

Жіральді. Лишається тільки чекати.

Анджеліка. Чого?

Жіральді. Чого?

Анджеліка. Поглянути на речі, як вони є, ти ж сам сказав. А як вони є? Сонце й досі сяє на шоломах? А який вираз у зосереджених облич?

Жіральді. Ти маєш на увазі наші стосунки...

Анджеліка. Про них патякають у Вітербо. Жіральді й пані Ботарі, пані Ботарі й Жіральді – раз, і ще раз, і назавжди.

Жіральді. Слово, що робить мене щасливим.

Анджеліка. Речі, як вони є, без перламутру, я тебе прошу. Самі лиш бляклі фарби.

Жіральді. Вже?

Анджеліка. Твій шанс без перешкод навідуватися до мене. Щасливий випадок, який годі було передбачити. Чоловік, скажімо так, кудись поїхав на невизначений час. Може, й назавжди.

Лоренцо, чи є ще чого хотіти?

Жіральді *(невпевнено)* Звісно.

Анджеліка *(жорсткіше)* Я постійно чую цей голос: Ще кілька днів, ще кілька днів, і ти матимеш спокій, звільнишся; всередині, розумієш, де немає облич і сонце не виблискує на шоломах. Скажи, чого ти чекаєш, Лоренцо?

Жіральді. Тебе.

Анджеліка. Розважливо, чи не так? Речі, як вони є. Поворот долі – тихше – в руках Божих.

Жіральді. Ці думки нам невідомі. Але наскільки ми знаємо...

Анджеліка. Вони заспокоюють.

Жіральді. Краще б нам не розмірковувати.

Анджеліка. А?

Жіральді. Забути, бути одне для одного.

Анджеліка. Більш нічого?

Жіральді. Рухатися далі.

Анджеліка. Ось воно! Але куди?

Жіральді. Сюди й нікуди більше. Коштовний час для нашого кохання. Ніщо не відволікає.

Волосся, брови, шкіра, обійми – досить з нас кінця світу!

Анджеліка. Досить, Лоренцо.

Жіральді. Ти про що?

Анджеліка. Іди!

Жіральді. Не розумію тебе.

Анджеліка. Я хочу побути сама.

Жіральді. Ти мені докоряєш?

Анджеліка. Собі самій. Я мала лишатися в Римі, щонайменше. Але я залишила свою тривогу пожежникам, поліції. Мої сльози лицемірили, чекання під катакомбами обтяжувало. Я пильную сама себе: поспішні кроки слід крізь чагарі до таємної трясовини, кілька бульок твані ще здіймаються на поверхні – оце й усе, що від мене залишилось.

Жіральді. Ти мене ображаєш, Анджеліко.

Анджеліка. Ображаю? Не більше?

(Дзвонять у двері)

Жіральді. Ще хвилику!

Анджеліка. Більше ніяких хвилок! Виходить у коридор і відчиняє двері.

Емілію. Можна з Вами поговорити, сеньйоро?

Анджеліка. Якісь новини?

Емілію. Ні. Новин нема.

Анджеліка. Тоді що? Хто Ви такий?

Емілію. Я Емілію Фостіно, працюю в столярній майстерні Руджеро.

Анджеліка. Не пригадую.

Емілію. Та це й не пов'язано з моєю метою.

Анджеліка. Що...

Емілію. Я подумав, якщо пані Ботарі відчинить двері, то просто скажу, і вона зрозуміє.

Анджеліка. Ну, і чого Вам треба?

Емілію. Тисячу лір. *(Після паузи)* Я хотів попросити Вас позичити мені тисячу лір, щоб я поїхав у Рим.

Анджеліка. У Вас там хтось із сім'ї?

Емілію. Ні. Я знаю тільки одну з дівчат, побіжно. Пробачте, тепер мені це також здається

безглуздим.

Анджеліка. Після того, як я відчинила і Ви мене побачили?

Емілію. Ні, ні! Нізащо!

Анджеліка. Зачекайте.

Емілію (*вигукує їй у спину*) Та ж могло трапитися... Ви на мене так глянули... Я все поверну, сеньйоро! Так само напевне, як...

Анджеліка (*повертаючись*) Я їду з Вами.

Емілію. Так само напевне, як і те, що ми їх знайдемо.

(*Двері захряскуються. Надворі.*)

Емілію. Прокинувшись сьогодні вночі, я зрозумів, я знаю це від сьогоднішньої ночі – знання прийшло несподівано, я сів у ліжку – і воно прийшло! Затамувавши подих і наче здалеку. А ще подумав, не можна залишати все на пожежників і поліцію!

(*У катакомбах*)

Лена. Скільки вже? Як думаєте?

Б'янка. П'ять днів.

Марія. Шість.

Луція. Чи чотири.

Ботарі. Коли день не відрізнити від ночі, легко помилитися.

Лена. Та й в іншому. Тихше. Особливо вчителям.

Ботарі. Втрачаєш відчуття часу. Гадаю, ми тут не більше трьох днів.

Марія. Якщо помилитися легко, то може бути й вісім.

Лена. Якби було світло!

Антонія. Ми б і тоді цього не знали.

Лена. Пограли б у карти.

Антонія. Якби в когось вони були.

Луція. Якби, знову. Хтось знає щось без якби?

Лена. Скільки треба часу, щоб померти з голоду? Без ніяких якби.

Б'янка. Світовий рекорд – 45 днів.

Марія. То в нас ще є трохи часу.

Ботарі. Не кажіть такої брідоти!

Лена. На жаль, я більше ні про що не можу думати. Червоні помідори, спагеті, пармезан. Зазвичай я терпіти не можу пармезан.

Б'янка. Кукурудзяний пиріг і кава.

Антонія. Байдуже, скільки ми вже тут. Нас звільнять. І кожен день нас до цього наближає.

Марія. Я в це більше не вірю.

Луція. Хто це сказав?

Марія. Я, Марія. І скажу ще раз: я в це більше не вірю.

Інші. І я ні, і я.

Антонія. Я, я вірю.

Луція. І я.

Лена. Тільки двоє?

Луція. А Ви чому мовчите, пане Ботарі?

Ботарі. Бо прислухаюся, а це дуже важко під ваше дурне базікання.

Антонія. До чого Ви прислухаєтеся?

Лена. Пане Ботарі, Ви постійно щось чуєте.

Б'янка. Пан Ботарі вже казав: коли день не відрізнити від ночі, легко помилитися.

(Хихотіння)

Тихо!

(Тиша)

Мені здалося, мене гукає дружина.

Лена *(сміється)*

Антонія. Чого регочеш, Лено? Гуска!

Лена. Сама ти гуска. Індичка пихата!

Луція. Мені здалося, наче гукає Емілію.

Б'янка. Хто такий Емілію?

Марія. Емілію!

(Сміх)

Лена. Кожному своє.

Марія *(глузливо)* Ми всі хочемо послухати. Може, ми всі тоді...

Ботарі. Тихо!

(Дуже здалека лунають крики)

Ви чуєте?

Лена. Ні. Я нічого не чую. Хай як би мені хотілося.

Б'янка. Нічого.

Луція. А я чую!

Неспокій.

Ботарі *(кричить)* Там хтось є? голосніше. Гей, там хтось є?

Анджеліка *(здалеку)* Ми йдемо.

Емілію *(трохи ближче)* Ми йдемо, пане Ботарі!

(Дівчата кричать всі разом)

Луція. Емілію!

Б'янка. Хто такий Емілію?

Лена. Сподіваюся, вони принесуть їжі.

Марія. Монахи?

(Сміх)

Лена. Нас знайшли!

Антонія. Нас знайшли!

Емілію *(дедалі ближче)* Ми йдемо... йдемо...

(Тиша)

Пятая сцена

Гольдшмидт. Спасены.

Габриэла. Да.

Гольдшмидт. Рад слышать.

Габриэла. Ты что, дед, имеешь в виду?

Гольдшмидт. А кем спасены?

Габриэла. Разве неясно?

Гольдшмидт. Эмилио. Эмилио Фостино.

Габриэла (*смущённо*) Я ему дала такое имя.

Гольдшмидт. Всё очень мило придумала. И имя, и что он подмастерье у столяра, и упавший с тележки комод, и тысячу лир...

Габриэла. Что же ты хочешь сказать? Почему спрашиваешь: кем спасены?

Гольдшмидт. Не Эмилио спас, а ты, Габриэла.

Габриэла (*неуверенно*) Поскольку я эту историю придумала.

Гольдшмидт. Да, придумала. И хорошо придумала. В ней почти незаметен трюк. Знаешь, раз, два, три – и из шляпы выскакивает кролик. Три два один – и он опять исчезает в рукаве или вырезе платья.

Габриэла. Кролик? Это уже кое-что. Но у меня не было никакого кролика.

Гольдшмидт. Волшебный фокус. Но рассказывают ли фокусники истории? А у тебя – легко получилось.

Габриэла. Мне это далось очень трудно.

Гольдшмидт. Далось трудно, и потому вышло легко. Однако в таком виде эта история неправдива.

Габриэла. Пусть остается, какая есть.

Гольдшмидт. По-моему, ты должна рассказать её ещё раз.

Габриэла. Должна? Кто меня может заставить?

(*Входит фрау Винтер*)

Фрау Винтер. Вот и ужин.

(*Пока накрывают на стол*)

Габриэла. Рыба!

Фрау Винтер. К ней ещё картофель и соус с петрушкой.

Гольдшмидт. Действительно, сегодня особенный день.

Фрау Винтер. Не надо про особенный день.

Гольдшмидт. Я имел в виду лишь треску.

Фрау Винтер. Даже если вы имели в виду треску...

Габриэла. На этот раз, дед, ты проштрафился.

Гольдшмидт. Виноват и прошу прощения.

Габриэла. Да ещё твоя глупая шутка. Сегодня у тебя всё не попад.

Фрау Винтер. Опять: «сегодня».

Габриэла. Теперь и я попалась. Значит, мы снова сравнивали счет. День, как любой другой.

Приятного аппетита!

Фрау Винтер. Если бы он был...

Гольдшмидт. У вас его тоже нет?

Габриэла. Не беспокойтесь! У меня аппетит есть.

(Едят)

Габриэла. Как сегодня прошел день у вас в конторе?

Гольдшмидт. Дай фрау Винтер спокойно поесть.

Фрау Винтер. Два часа стенографировала. Семнадцать писем. Всё как обычно.

Габриэла. Ваш стол стоит у окна, и вы иногда поглядываете на улицу, правда?

Фрау Винтер. Иногда, совершенно машинально. Всюду коричневые мундиры, серые мундиры, синие или черные. Смотреть не имеет смысла.

Гольдшмидт. Ещё – машины и дождевики. Окна на самом деле себя не оправдывают. Есть страны, где их облагают налогом. И правильно делают. Кстати, мои комплименты: соус с петрушкой превосходен. Такой соус – благодатная тема для беседы.

Фрау Винтер. Спасибо. Мамин рецепт.

Габриэла. Нужно его записать, потом пригодится. Но, боюсь, я учиться готовить не буду.

Фрау Винтер (поспешно)

Это и необязательно. При наличии ресторанов, поварих и консервов.

Габриэла. Фрау Винтер, на вашей улице есть деревья?

Фрау Винтер. Есть. Кажется, платаны.

Габриэла. Сейчас ведь осень, да?

Гольдшмидт. Пятое или шестое октября. Что за дурацкие вопросы, Габриэла?

Фрау Винтер. Седьмое.

Габриэла. Осень.

Гольдшмидт. Теперь это вроде бы понятно.

Габриэла: По платанам заметна осень?

Гольдшмидт. На них желтеют листья. Ты в своем уме, Габриэла? Можно подумать...

Фрау Винтер. Ну да, листья уже жёлтые. На улице только это и приятно.

Габриэла. В самом деле? Они теперь жёлтые?

Фрау Винтер. Могу тебя уверить...

Габриэла. Мне это придает бодрости.

Гольдмид. Ты о чем, Габриэла?

Габриэла. Листья желтеют, а потом что?

Фрау Винтер. А потом они опадают.

Габриэла. Опадают?

Фрау Винтер. Пока ещё нет. Только некоторые. Но скоро все опадут.

Габриэла. Вы ведь это говорите не для того, чтобы меня успокоить?

Фрау Винтер. Что тут может успокоить?

Габриэла. Это точно, что листья желтеют и опадают? Такое бывает, такое случается каждый год?

Гольдшмидт. Разумеется.

Габриэла. Слава Богу.

Фрау Винтер. Ты сомневалась?

Габриэла. Я была уже не совсем уверена: так происходит в действительности или я сама это выдумала. Есть много вещей, в которых я не уверена, только боюсь спросить. Бомбы и тюрьмы, они действительно существуют. А деревья? Или вот зверёк, крот называется, живёт в земле и почти слепой? А страна, которую называют Швейцария, существует? Я могла бы предположить, что всё это мои фантазии.

Фрау Винтер (*кладет вилку на тарелку*)

Габриэла. Что с вами, фрау Винтер?

Фрау Винтер. Я сыта.

Габриэла. Тут никто не в силах доест. А мне ведь положили больше, чем другим!

Фрау Винтер. Между прочим, кроты существуют, и Швейцария – тоже.

Габриэла. Расскажите ещё что-нибудь!

Фрау Винтер. Ничего хорошего не происходит.

Габриэла. Не беспокойтесь, это я усвоила.

Фрау Винтер. Вдруг объявили тревогу. Я уже шла домой, пришлось спуститься в убежище у зоопарка. Там темно было. Нет, рассказывать, действительно, нечего.

Габриэла. А открытка, фрау Винтер? Зинген со скалой Хоэнтвиль.

Фрау Винтер. Да, я видела.

Габриэла. Мы рады, что Хиршфельдам повезло.

Фрау Винтер. Ты уже поела, Габриэла?

Габриэла. Да, фрау Винтер. А вы?

Фрау Винтер. Тогда я убираю со стола.

Габриэла. Вы не рады?

Фрау Винтер. Рада ли я?

Габриэла. Ну да!

Фрау Винтер. Нет, я не рада.

(*Молчание*) Сегодня у меня был разговор с одним человеком. Он видел Хиршфельдов.

Габриэла. В Зингене?

Фрау Винтер. В Берлине.

Габриэла. В Берлине?

Фрау Винтер. В следственной тюрьме Моабит.

Габриэла. А открытка как же?

Гольдшмидт. Разве она ничего не означает? И они не пересекли границу?

(*Молчание*)

Фрау Винтер. Тихо!

Габриэла. Шаги, ничего особенного. Мимо проходят.

Фрау Винтер (*вздыхает*)

Гольдшмидт. Сегодня мне приснилось, что я хотел перейти через границу.

Габриэла. Тебе снилось, что ты был учителем и сопровождал группу школьников из Витербо. Их нашли.

Гольдшмидт. Нас нашли, и я кричал во сне. Хотя нас нашли – или потому что нас нашли?

Габриэла...

Габриэла. Что?

Гольдшмидт. Я теперь вспомнил.

Габриэла. Что ты вспомнил?

Гольдшмидт. Нас спросили, где мы находились раньше. Я назвал наш адрес.

Габриэла. Наш адрес?

Гольдшмидт. Не раздумывая. Но после я сообразил, что делаю, и закричал: мне было горько, что я его выдал.

Габриэла. Выдал наш адрес.

Фрау Винтер. Об этом я и думаю весь день.

Габриэла. Теперь вы, фрау Винтер! Действительно, сегодня особенный день: сны, треска, открытка из Зингена и наш адрес. Чего ещё не достаёт?

Гольдшмидт. Может быть, он ошибся, и это были не Хиршвельды.

Фрау Винтер. Может быть.

Гольдшмидт. Может быть, их не спросят про адрес.

Фрау Винтер. Да, и это возможно.

Гольдшмидт. А если их спросят – может, они назовут какой-то другой.

Фрау Винтер. Да, конечно.

Габриэла. Столько «может быть», столько возможностей! *(После паузы)* Но вы не верите ни в одну.

Гольдшмидт. Нам нужно уходить отсюда.

Фрау Винтер. Куда?

Габриэла. Жить под открытым небом. По мне, так хоть в лесу.

Фрау Винтер. Где он, твой лес?

Гольдшмидт. Ни паспортов, ни денег, чтобы купить фальшивые.

Фрау Винтер. Чего стоят эти паспорта? Сами видите.

Габриэла. Вы же весь день думали, фрау Винтер, весь этот особенный день...

Фрау Винтер. Найти на несколько дней другое прибежище. Пока опасность минует.

Гольдшмидт. Но как нам уйти, чтобы никто не видел?

Фрау Винтер. Оставаться здесь опасно. Думаю, даже для меня.

Габриэла. Прощайте – треска, еда без карточек и иллюстрированные журналы.

Гольдшмидт. Ты, Габриэла, невыносима.

Габриэла. А главное, дорогой дед, здесь стало уютно. Фрау Винтер нас избаловала.

Фрау Винтер. Наверняка будет ещё и неуютно.

Гольдшмидт. Вот видишь!

Гольдшмидт. Но откуда возьмется другое прибежище? Мы здесь не знаем никого.

Фрау Винтер. Я тоже пока никого не знаю.

Габриэла. «Пока» – сказала фрау Винтер. Я всегда считала её архангелом.

Фрау Винтер *(отрешенно)* Только бы я могла спать, лишь бы здоровый сон до конца моих дней. И я не уверена, что смогу тут чего-то достичь. В восемь часов – а сколько сейчас?

Гольдшмидт. Полвосьмого.

Фрау Винтер. Иду немедленно. В восемь – фрау Кальморген дома.

Габриэла. Кальморген её зовут.

Фрау Винтер. Я вернусь между десятью и одиннадцатью.

Гольдшмидт. И глянете, здесь ли мы ещё.

Фрау Винтер. Не думаю, что до полуночи...

Гольдшмидт. Кто знает.

Фрау Винтер. Всё как обычно – никакой суеты, но будьте наготове. Минимум вещей, только пальто и небольшая сумка.

Гольдмид. Светло на улице?

Фрау Винтер. Не очень. Убывающая луна в последней четверти.

Габриэла. Здорово. Ночная прогулка.

Фрау Винтер. Минут двадцать пешком.

Габриэла. Так мало.

Фрау Винтер. И даже в этом нет уверенности. Фрау Кальморген может не согласится. А никто, кроме нее, мне в голову не приходит. Вы тоже подумайте, как ещё мы могли бы справиться с ситуацией. И я подумаю – по дороге к ней.

Гольдшмидт. И по дороге обратно, наверное.

Габриэла. Кальморген звучит неплохо. Вполне многообещающе.

Фрау Винтер. Помою ещё быстро посуду. За ополаскиванием тарелок у меня появляются самые лучшие мысли. Не надо, Габриэла, я сама этим займусь. *(Выходит.)*

Габриэла. Она сказала: вы тоже подумайте. Я лучше бы посуду помыла и похвалила день. Могу уже считать вечер законченным.

Гольдшмидт. Он не закончится до полуночи.

Габриэла. А как хорошо день начался.

Гольдшмидт. Хорошо начался?

Габриэла. Мне так показалось сегодня утром. Я вообразила, будто один из тех дней, которые можно упредить, заранее заглянуть в него – понимаешь, дед? Ещё когда обуваешься – между тобой и туфельками полоска воды, блеск.

Гольдшмидт. Давай останемся при таком упреждении.

Габриэла. Трудно это сегодня.

Гольдшмидт. Похоже, что стоило бы.

Габриэла. Но тогда не должны ли мы уйти? Тихонько отворить коридорную дверь и, взяв в руки ботинки... А грязная посуда и журналы пусть остаются здесь.

Гольдшмидт. Куда уйти?

Габриэла. Про мои леса ты и слышать не хочешь? А как насчет Ландвер-канала?

Гольдшмидт. Туда мы ещё успеем.

Габриэла. Предложи ты!

Гольдшмидт. Может быть, в нашу историю?

Габриэла. Цепляешься ты за эти журналы, дед! Ещё в программе партия в шашки и пение дуэтом.

Гольдшмидт. Забыть о шашках и журналах. И не уклоняться в сторону – никаких известий, никаких фантазий. Нет, только история сама по себе!

Габриэла. Рассказывать истории! Час назад – это ещё можно было понять. А сейчас как?

Гольдшмидт *(помедлив)* Именно сейчас их и надо рассказывать.

Габриэла. Школьниц нашли. Дальше что?

Гольдшмидт. Мы ведь уже говорили о просчётах.

Габриэла. Значит, их не нашли. Ну и ладно.

Гольдшмидт. Мне неизвестно: нашли их или нет.

Габриэла. Да, нам это неизвестно. А известно лишь фрау Кальморген.

Гольдшмидт. Начнем ещё раз! Уравнение пока не решено.

Габриэла: Мы стараемся, но в конечном счете выходит: уравнение равно нулю.

Гольдшмидт. Ну, попробуй!

Габриэла. Попробуй ты! Мы же одного возраста.

Гольдшмидт. Но у тебя глаза получше. Я больше не вижу деревьев – один только лес.

Габриэла. Лес неприветливый и деревья неласковые, детский лес какой-то – со страхами и разбойниками в кустах. Эта история чего-то от меня требует.

Гольдшмидт. Возможно, мы обнаружим, в чём тут дело. В зарослях, должно быть, прячется малинник.

Габриэла. Скорее, колючий терн, дед. Что ж, идем, если у тебя всё ещё не пропало желание. Обопрись на мою старческую руку.

Шоста сцена

Лена. Пане Ботарі, чи не краще нам розділитися?

Ботарі. Наче одне краще за інше.

Б'янка. Або гірше.

Лена. Може, тоді знайдуть хоч когось.

Ботарі. Може, тоді когось не знайдуть.

Марія. Таке відчуття, що ми тут уже вічність.

Антонія. Ти забуваєш, що ми п'ять разів переходили на інше місце.

Ботарі. Так. І яке з них краще?

Лена. Якби це було особливо гарне, нас би знайшли.

Ботарі. А може, сюди вже йдуть. І якби ми пішли деінде, нас би не знайшли.

Лена. Чи навпаки.

Ботарі. Може бути.

Б'янка. Лено, нехай пан Ботарі вирішує.

Лена. Та ж він нічого не вирішує, ми просто сидимо тут. Може, нам варто хоч інколи подавати голос? *(Кричить)* Агов!

Ботарі. Облиш. У горлі пересохне.

Луція. А спрага зросте.

Б'янка. Залиш усе пану Ботарі, Лено!

Лена. Тоді ми лишатимемось тут, поки повмираємо з голоду.

Ботарі. Нам стане сили, доки нас знайдуть.

Лена *(глузливо)* Поки нас знайдуть. Я хочу, щоб мене знайшли раніше! Я йду. Хто зі мною?

Марія. Наче ми тут граємо в коло.

Б'янка. Незабаром і в коло зіграємо.

Луція. Я залишаюсь.

Антонія. І я.

Кілька дівчат. Я йду. І я йду. Я тут більше не витримаю. Ми всі підемо!

Б'янка. Нехай пан Ботарі вирішує!

Марія. Що скажете, пане Ботарі?

(Тиша)

Ботарі. Я вже сказав: я вважаю розумнішим залишатися тут.

Лена. Але ж Ви, як і ми, не знаєте, що розумніше.

Б'янка. Залишся, Лено!

Лена. Ми йдемо. Візьміться за руки.

(Віддаляючись) Пригніться, тут, праворуч. Стеля нижчає.

Б'янка. Лено!

Марія. Облиш її, Б'янко!

Б'янка. А якщо ми повернемося додому без Лени та інших? Пане Ботарі, це жахливо.

Антонія. Якщо ми повернемося.

Б'янка. Ви їх ще чуєте?

Марія. Я більше нічого не чую.

Ботарі. Хто пішов з Леною?

Марія. Маргарита, Клара, Анна...

Б'янка. Ельвіра.

Марія. Ще четверо.

Б'янка. Ви не мали цього дозволяти, пане Ботарі.

Ботарі. Ти так вважаєш?

Антонія. Але пан Ботарі дозволив.

Б'янка. Так. І я цього не розумію.

Антонія. Я розумію.

Ботарі. Заспокойся, Антоніє.

Б'янка. Про що це ви?

Марія. Так, про що ви?

Луція (повільніше) Що ти сказала, Антоніє?

Антонія. Пробач, Луціє, я нічого не сказала.

Луція (і далі повільно) Ти мала на увазі: Пан Ботарі дозволив це, тому що байдуже, дозволить він чи ні. Тому що байдуже, тут ми чи деінде.

Марія. Що ти таке кажеш, Луціє?

Луція. Нам все одно кінець.

Марія. Кінець!

Б'янка. Думаєш, пан Ботарі відмовився від нас?

Марія. Пане Боттарі, скажіть щось!

Ботарі. Я не відмовився.

Б'янка. Але ж якби Ви не відмовилися від нас, пане Ботарі, чи дали б Лені та іншими просто піти?

(Пауза)

Марія. Ви щось сказали, пане Ботарі?

Ботарі. Нічого.

Б'янка. Нічого?

(Мовчання)

Але ж мені шістнадцять! Це безглуздо, майже сміховинно...

Ботарі. Що?

Б'янка. Думка, що я можу померти тут з голоду. Через невеличку поїздку в Рим, перед великими канікулами...

Марія. Та скажіть щось нарешті, пане Ботарі!

Ботарі. Мені набридла ваша мова. Нестерпно щотри хвилини чути ті самі запитання.

Б'янка. Чуєте!

Ботарі. І постійно відповідати те саме: ми не вмеремо з голоду, нас знайдуть.

Марія. Ось воно!

Б'янка. Ви сам собі не вірите, пане Ботарі.

Марія. Чутно навіть із голосу.

Ботарі. Гаразд, тоді я сподіваюся, що ви нарешті відмовитеся від своїх запитань. Від постійного повторення моя відповідь не стає переконливішою. Так воно є з повтореннями.

Більше я нічого не хочу сказати.

Марія. Тобто Ви таки вірите...

Ботарі (з відчаєм) Так, так, так...

Б'янка. Вам відомо так само мало, як і нам.

Ботарі. Я й не стверджував інше.

Б'янка. Ви так само безпорадний.

Ботарі. Я так само сподіваюся.

Марія. Якби я це знала, то нізащо не пішла б із Вами. Але здається, що якщо з Вами...

Б'янка. Це Ваша провина, пане Ботарі! Ви завели нас не туди!

Ботарі. Таки я?

Луція. Пан Ботарі не винний.

Антонія. Тихо, Луціє!

Луція. Це я винна. Я була першою. І навмисне звернула не в той прохід.

Б'янка. Ти що?

Луція. Я хотіла пожартувати, не більше.

Б'янка. То це була ти?

Луція. Так, я.

Марія. Не розумію. То ми тут через тебе, Луціє? Бо ти хотіла пожартувати?

Луція. Так.

(Тиша)

Марія. Тоді я тебе вб'ю. Чуєш?

Ботарі. Дурниця!

Марія. У мене тут гарненький важкий камінь, він пасуватиме. Чекай, я йду до тебе.

Антонія (сміється)

Марія (розлючено) Усі візьміть по каменю!

Ботарі. Тримайте її!

Луція. Облиште її. Підійди й забий мене, Маріє.

Антонія. Безглуздя. Ми й так усі тут помремо.

(Тиша)

Б'янка. Хто це?

Антонія. Я, Антонія.

Б'янка. Ну що ж, все ясно. І не як панові Ботарі...

Луція (в розпачі) Ви так просто не змиритесь, що це я повернула до смерті!

Марія. Така собі Луція Торіні, з якою я ніколи не дружила, одна з мого класу, яку я ніколи не помічала. Ні, це зовсім не доля, Луціє. (З натугою, задихаючись) Поки я дихатиму, повторюватиму тобі, що це ти винна.

Антонія. Маріє, твій запал межує з дурістю.

Луція. Облиш її.

Марія. Так я принаймні знаю, навіщо досі дихаю цією п'ятою: це ти винна, Луціє, ти винна!

Луція Торіні, третя парта з кінця, середній ряд...

Луція. Пробач мені!

Б'янка. Дурня! Я йду за Леною та іншими, мені байдуже, хто винен.

Антонія. Б'янко, залишся!

Б'янка. Навіть якщо доведеться повзти на чотирьох – я хочу вийти звідси, до світла, хочу у Вітербо, я хочу жити!

Кричить. Лено! Лено!

Антонія. Вони тебе давно не чують.

Марія (спокійніше) Ти маєш рацію, Б'янко, пішли. Навіть якщо доведеться помирати – то не з тими, хто в цьому винний! Ходімо! Ходіть усі!

Луція. Пробачте мені.

Б'янка. Що мені й тобі з того? Я тобі пробачаю.

Луція. Скажи, що пробачаєш мені, Маріє.

Марія. Я завжди буду повторювати, що ти винна. Допоки зможу. (Кричить) Лено, де ви?

Б'янко! Софіє!

(Чути кроки кількох людей, вони віддаляються, шпортаються, ляпотять. Крик стихає вдалечині.)

Ботарі. Хтось залишився?

Антонія. Я, Антонія.

Луція. Луція.

Ботарі. Більше нікого?

(Тиша)

Луція. Більше нікого.

Ботарі. Порядок.

Луція. Порядок?

Ботарі. Ми пораховані, це заспокоює. Чи й ви хочете за тими?

Антонія. Ні.

Луція. Ні.

Ботарі. Мені це не подобається.

Антонія. Чому?

Ботарі. У мене шансів не залишилося. Але у вас.

Антонія. Шанси – не шанси. Якщо нас мають знайти, то не важить, де. Тож ми залишимося. Принцип ясний.

Луція. Ми бережемо силу. Скажи йому, Антоніє. Здається, пан Ботарі не бачить власного розуму.

Ботарі. Таке приємно чути. Але це був би обман, а його я добре знаю. Якщо нас не знайдуть?

Антонія. Байдуже.

Луція. Ми залишаємося.

Ботарі. І це розумно? Я чекав від вас іншого. (*Вагаючись*) У такій ситуації покладаються не на голову, а на ноги.

Антонія. У нас свої причини. В мене – романтичні.

Луція. Мої легко побачити.

Ботарі. Але ви ще сподіваєтеся, чи не так?

Антонія. Якби ж я знала. Я й себе не знаю. (*Через хвилику*) Так має бути: сподівання або відчай?

Ботарі. Так. все інше перевищує мої вчительські повноваження.

Антонія. Важко відійти від старих навчальних планів?

Луція. Тут нам простіше, ми їх взагалі не знали. Однак наступний урок математики ще міг нас цьому навчити.

Антонія (*зневажливо*) Середня освіта для посереднього життя.

Ботарі. Менше пихи!

Антонія. А якби тут пробив останній урок? Незвичайне звичайне?

Ботарі. Не передбачено.

Антонія. А якби не було сенсу так із цим панькатися? Урок п'ятми. Звичайне ж. У кращому разі: без вибору, друга зміна, порожня школа, небо вечоріє.

Ботарі. Чи ж ти не остання в класі, Антоніє?

Антонія. Передостання.

Ботарі. Тоді залиш мені місце за собою. Я поганий учень. Моє єдине сподівання – що байдужість виникне сама собою. Так у мене, другорічника, ще вийшло б наздогнати програму, нічого не роблячи, сидячи на одному місці.

Седьмая сцена

Гольдшмидт. Так что, Габриэла, безучастие?

Габриэла. Тебе известно что-то получше?

Гольдшмидт. Твой господин Боттари полагает, что он водворится сам собой, как сон. Стоя на такой позиции, можно одновременно удобно на ней сидеть.

Габриэла (*смеясь*) Вот точка зрения, учитывающая мою любовь к удобствам и слабость к мягким креслам.

Гольдшмидт. Но кто из нас настолько хороший акробат, чтобы запрыгнуть в кресло, где он уже сидит?

Габриэла (*устало*) Это зависит от твоего воображения.

Гольдшмидт. Да, может быть.

Габриэла. И от шанса под названием Кальморген, но тут особая мудрость не нужна. Это и неудивительно. Скоро пробьет десять.

Гольдшмидт. Ночь надвигается. А я всё жду чуда. Чуда там внизу, в катакомбах...

Габриэла. Там сейчас все спят. Они сумели заснуть.

Гольдшмидт. Нам нужен не сон, а нечто иное.

Габриэла. Что за игру ты задумал?

Гольдшмидт. Игру? Сон, бридж и футбол оставь людям, которые стареют.

Габриэла (*чуть не плача*) Но я хочу стареть. И я буду стареть. Фрау Винтер скоро будет здесь. Она торопится, у нее торопливые шаги, она торопливо говорит, а фрау Кальморген торопится услышать. Они ещё доберутся до нас. Больше я ничего не знаю. А чего хочешь ты?

Гольдшмидт. Чтобы ты нашла нас – прежде, чем мы, может быть, будем найдены.

Габриэла. Это больше, чем я умею.

Гольдшмидт. Наверняка.

Габриэла. Фрау Кальморген – женщина с белыми волосами, она сама доброта. Фрау Кальморген – ах, я повисла на этом имени, как на страховочном канате. Дед! Нет, даже так уже нельзя – это лишь обращение, а не обозначение родства. Как мне тебя называть?

Гольдшмидт. Ты это замечаешь? На пути к тому, кто ты есть на самом деле. Контуры набросаны невидимыми чернилами, это как детская игра: поддержишь над огнём, они проступают: дом, лицо, возможности счастья.

Габриэла. Какие возможности, какие контуры? Если сказать одним словом – несчастье, дед.

Гольдшмидт. Одного слова здесь недостаточно.

Габриэла. Тише!

Гольдшмидт. Что?

Габриэла. Никого. Это всё наш разговор, он вынуждает меня прислушиваться. Я вдруг подумала...

Гольдшмидт. Теперь и я слышу. Шаги. Фрау Винтер, должно быть.

Габриэла. Фрау Кальморген. Нет, таких имен не бывает, её придумали. (*Смеется*)

Гольдшмидт. Я слышу топот сапог, Габриэла.

Габриэла. Да?

(*Они прислушиваются. Звонок в дверь.*)

Гольдшмидт (*спокойно*) Ты права. Фрау Кальморген выдумана, её больше нет. Ну а катакомбы? Быстро! Что говорит Антония?

(*Звонят сильнее*)

Восьма сцена

Антонія. Хто мене кличе?

Ботарі. Ніхто.

Антонія. Я чую якийсь сигнал.

Луція. Тихо!

Ботарі. Нічого.

Антонія. Може, то тільки для мене. Дзвінок на дверях, коли до нас приходять; голоси батька і матері, які вітають гостя.

Луція. Голоси, Антоніє? Це поганий знак.

Антонія. Мить, коли от-от запросять.

Луція. Пам'ятай, сни тебе покинуть. Вони так близько, перед тим як зникнути.

Антонія. Так.

Луція. Мої вуха глухіші. Я чую тільки тишу, вона впивається.

Антонія (*наче до себе*) Порятунк. Ні води, ні ліхтаря, ні хліба. Більше ні снів, ні голосів.

Суцільний порятунк. Через якусь мить, жвавніше: інший бік Місяця, який ми ніколи не бачимо.

Я хочу жити там!

Ботарі (*глузливо*) Щасливої дороги!

Антонія. Я рада взяла б Вас із собою, пане Ботарі.

Ботарі. Мене?

Антонія. Вас, і Луцію, і весь клас.

Ботарі. Дякую. Але я волію триматися за п'ять чуттів, за слабкі сподівання.

Луція. А я за свій гнів, він ще мене зігріває! Інший бік Місяця? Ні, Антоніє, там не світліше, ніж тут.

Антонія. Темніше, достатньо темно, нарешті. Сяйво. Здається, все моє життя прямувало до цього, шкільні завдання й дитячі пісеньки, до цієї миті, в якій я знаходжу злагоду.

Луція. Не забувай, ми помремо від голоду, Антоніє, від спраги, що чіплятимемося за цю долівку, наче мухи за свою останню стіну, і ти також.

Антонія. Я вас нічим не випереджаю, окрім хоробрості, а отже таким собі щастям. (*Через хвилину*) Пригадую, всі молились, коли ще сподівалися, що нас знайдуть.

Ботарі. Не мало сенсу, як і тепер.

Антонія. Гадаю, молитися можна лише тоді, коли більше нічого не хочеш від Господа.

Ботарі (*гнівно*) То молися!

Антонія. Так, Боже, так, так, так!

Девятая сцена

(*Звонки в дверь*)

Гольдшмидт. Всё же до полуночи.

Габриэла. Да.

Гольдшмидт. Они, может быть, сейчас уйдут.

Габриэла. Да, может быть.

Гольдшмидт. И вообще это, может быть, фрау Винтер, которая забыла ключи.

Габриэла (*почти весело*) Или фрау Кальморген, которая пришла без ключей!

(*Удары в дверь*)

Слышишь?

Гольдшмидт (*спокойно*) Они выламывают замок.

Габриэла. До сих пор это не практиковалось. Как жаль, что мы – исключение.

Гольдшмидт. Не беспокойся, мы – вовсе не исключение.

Габриэла (*с иронией*) Фрау Винтер сказала: никакой суеты.

Гольдшмидт. Будь наготове, Габриэла!

Габриэла. Не беспокойся. Я – готова.

(Шаги приближаются. Кто-то рывком распахивает дверь.)

Гольдшмидт. Да, мы здесь.

Переклад здійснено за виданням: Günter Eich. Gesammelte Werke, Bd. III. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1973, 1991

[Передмова перекладача Марка Белорусця](#)